

cit per se illud, ut se in illo et per illud intellectualiter repræsentet, ergo cognoscendo se, producit illud. Tum etiam, quia Patres communiter ita loquuntur, sicut etiam asserunt, Patrem et Filium producere Spiritum sanctum, se invicem diligendo: eadem autem proportionalis ratio de cognitione, quæ de amore esse potest. Tum denique, quia intellectio Patris in nullo signo rationis potest concipi prius terminari ad Verbum, ut productum per illam, quam ad Patrem ut cognitum per ipsammet, quia talis ordo rationis nullum habet in re fundamentum, ergo sicut Pater cognoscendo divinitatem suam, ita etiam se, suamque personam cognoscendo, producit Verbum suum. Recte ergo principium hoc tanquam certissimum sumitur, et ex illo cætera consequuntur, ut deductum est. Fundamenta vero aliarum opinionum nonnulla dubia petunt, quæ in sequenti capite expedientur.

CAPUT V.

RESOLVUNTUR NONNULLA DUBIA, QUÆ EX DOCTRINA SUPERIORIS CAPITIS ORIUNTUR.

1. *Primum dubium.*—Ex dictis in superiori capite nonnulla dubia deducuntur, ex quorum resolutione solutio etiam rationum aliarum opinionum patebit. Primum est, an dicendum sit, Verbum procedere ex cognitione personarum tanquam ex objecto primario vel secundario. Ratio autem dubitandi est, quia non videtur dici posse, objectum primarium, quia illa intellectio necessario terminatur prius objective ad divinitatem, quam ad relationes, quia essentia est ratio cognoscendi relationes. Unde intellectio illa, prout essentialis præintelligitur relationibus, ut sæpe dictum est, ergo ut sic terminatur solum ad divinitatem in ratione objecti cogniti, ergo primarium objectum ejus est sola divinitas. Dictum est autem in superioribus, per eandem essentialem intellectionem, prout est in Patre, produci Verbum, ergo producit Verbum ex cognitione solius essentialis, ut primarii objecti, Personarum autem ut secundarii. Quod si hanc partem tueamur, videmur reincedere in Scoti opinionem, quod Verbum non per se, sed concomitanter procedat ex cognitione personarum. Quid enim est secundario, nisi concomitanter et quasi accidentario?

2. *Explicatur dubium.*—Respondeo, interrogationem hanc non pertinere specialiter ad productionem Verbi divini, ut productio est,

sed ad actum intelligendi Dei, ut actus intelligendi est, eo enim modo, quo actus ille in ratione cognitionis attingit personas, ut repræsentatas et cognitatas per illum: eodem modo est ratio producendi Verbum, adjuncta conditione necessaria ex parte paternitatis. De ipso vero actu intelligendo ut sic, dicendum est, non concomitanter, sed per se, et quasi unico simplicissimo intuitu attingere essentiam et relationes. Concomitantia enim esset, si in illo actu intelligeremus duos ratione distinctos cum fundamento in re, per duas habitudines, unam ad essentiam, et alteram ad personas: ita ut unus formaliter in alio non includatur secundum nostros conceptus, sed per se unusquisque constituatur in ordine ad suum objectum, licet unus intelligatur resultare ex altero, et hac ratione actus ille, ut in se est, dicatur primario terminari ad essentiam, et secundario ad relationes. At hic modus concomitantia verus non est, quia essentia Dei ita est in re ipsa connexa cum relationibus, non solum in ratione entis per simplicissimam identitatem, sed etiam in ratione objecti intelligibilis, per essentialem ordinem ad illas relationes, ut non possit, prout est, in se videri, nedum comprehenditur, attingendo ipsam Deitatem, eodem quasi intuitu, et respectu attingit etiam personas; et hoc satis est, ut non tantum concomitanter, sed etiam per se, ac formaliter et essentialiter illa intellectio, eo ipso, quod est cognitio essentialis, sit etiam cognitio personarum. Quamvis enim fortasse verum sit, divinitatem ipsam esse rationem attingendi et cognoscendi personas, non tamen per actum ratione distinctum, sed eodem omnino.

3. Unde licet concedamus, illum actum intelligendi ut essentialem prius ratione esse in hoc DEO, quam in personis: nihilominus dicendum est, hunc Deum per illum actum cognoscere non tantum divinitatem et substantiam essentialem, sed etiam personalem, quia per illum perfecte comprehendit, et intuetur suam naturam, prout in se est. Quod si nos præscindimus illum actum in hoc DEO ut terminatum objective ad eundem Deum, sic præcisum et abstractum a personis: non est quia intelligimus, eundem actum etiam, ut existentem in hoc Deo non attingere personalitates objective. Sic enim esset abstractio negativa, et in ea esset falsitas, et mendacium, solum ergo ex parte nostra præscindere possumus, considerando unum et non considerando aliud, quia illud, quod sic abstrahimus, non

prout in se est, sed confuse tantum cognoscimus per illum actum. Quocirca licet personalitates non sint de essentia divinitatis, ut supra diximus: nihilominus est de essentia intellectionis essentialis Dei, attingere personalitates in ratione objecti cogniti, quia de essentia ejus est, esse comprehensionem Divinitatis, comprehensio autem totum hoc complectitur. Dices. Qui fieri potest, ut personæ videantur per intellectionem essentialem prius ratione, quam producantur, et consequenter prius ratione, quam existant? Respondetur, quia visio illa nec sumitur ab illo objecto quasi secundario, sed ex vi essentialis haberi potest, nec ex parte termini supponitur necessario actualis existentia ad visionem intuitivam pro omni signo rationis, sed potest esse prior existentia visionis, quam rei visæ. Nam si Deus potest intueri futuras creaturas prius duratione, imo æternitate, quam ipsæ existant, cur non poterit Deus ut sic, videre personas prius ratione, vel origine, quam producantur? totumque hoc ex tertio dubio fiet clarius.

4. *Resolutio dubii.*—Juxta hanc ergo doctrinam formaliter respondendo ad dubium propositum, sub distinctione dicendum est, si illud *primario* et *secundario*, sumantur ex parte actus, sic Verbum primario et per se produci per cognitionem personarum, quia ille actus intelligendi, quo producit, essentialiter, ac subinde per se primo habet, quod sit cognitio, non tantum essentialis, sed etiam personarum. Et ita constat non concomitanter, sed per se, ac formaliter procedere Verbum ex cognitione personarum. Si vero illæ voces sumantur ex parte objecti, sic non est inconveniens concedere, relationes non ita primario pertinere ad objectum illius intellectionis, sicut divinitatem ipsam, quod bene suadet illa ratio, quia divinitas est quasi medium et ratio attingendi relationes. Sicut enim ad ipsum esse Dei non æque primo, nec ita essentialiter comparantur relationes, sicut essentia, licet esse DEI simplicissimum sit, ita ex parte objecti non æque primo comparantur essentia, et relationes ad intellectionem Dei, licet illa simplicissima sit. Quamvis autem hoc modo dicamus, Verbum procedere ex cognitione personarum, tanquam ex cognitione objecti aliquo modo secundarii, non inde bene infertur, concomitanter tantum, et non per se produci ex cognitione personarum. Quia concomitantia dicit pluralitatem actuum sese concomitantium cum proportionem, id est, vel secundum rem, vel secundum rationem. Hic autem non sunt plures actus, ut de-

claratum est, sed pluralitas est in objectis, et in eis non est sola concomitantia, sed ordo per se, quatenus unum est ratio cognoscendi aliud, quod sine illo cognosci non potest extrinseca ratione, et quasi habitudine sua, et non solum propter identitatem, aut concomitantiam ex parte actus, ut satis declaratum est, et in sequentibus necessarium erit fere similia attingere.

5. *Secundum dubium.*—Secundum dubium est, an possit dici, Verbum esse principium suæ processionis et similiter, an Spiritus sanctus dici possit principium productionis Verbi. Et dubitandi ratio est, quia objectum cognitum solet esse principium cognitionis et termini ejus. Diximus autem, Verbum et Spiritum sanctum esse objectum cognitum per eam cognitionem, per quam producit Verbum, sunt ergo principium ejus. At hoc plane absurdum est, ut recte dicebat Scotus, quia nec una persona potest esse principium sui ipsius, nec persona procedens potest esse principium personæ producentis ipsam.

6. *Resolutio.*—Dico ergo nullo modo id admittendum esse, ut ratio proxime facta evidenter probat. Neque id sequitur ex superiori doctrina. Quia vel est sermo de principio quod, vel quo. De priori clarum est, objectum cognitum non semper esse principium quod cognitionis, vel termini per illam producti, nam in visione beatifica Deus est objectum cognitum, et tamen non est principium, quod proxime producit illam visionem, sed beatus et in multis aliis fieri potest inductio. Et ratio est, quia de ratione objecti cogniti, ut sic, ad summum est, quod sit aliquo modo ratio cognoscendi, vel producendi, non vero quod sit ipsum cognoscens, vel producens per cognitionem. Si vero sit sermo de principio quo, dicendum est, tunc solum rem cognitam esse principium quo cognitionis, aut Verbi, quando vel per se ipsam unitur cognoscenti in ratione speciei intelligibilis, vel quando est principium speciei intelligibilis, vel illius rei, quæ vicem ejus gerit, quod alias dici solet, quando non solum est objectum terminativum, sed etiam motivum, seu quando cognoscens cognitionem accipit a re cognita: nam si ex se illam habeat, non oportet, ut res cognita sit principium cognitionis ejus, et consequenter nec Verbi ejus. Ita vero se habet æternus Pater respectu Verbi et Spiritus sancti: non enim ab eis accipit cognitionem, nec virtutem, aut quasi speciem ad cognoscendum, nec filiatio, aut processio per sese quasi uniuntur Patri,

ut sint illi ratio cognoscendi personas Filii et Spiritus sancti, ut tales sunt, sed ipse Pater ex vi suæ divinitatis totum hoc habet, et ideo ad ejus cognitionem non comparantur, ut objectum motivum, sed tantum ut terminativum. Ac propterea nullo modo sunt principium Verbi, etiamsi Verbum ex illorum cognitione procedat.

7. *Illatio de paternitate quomodo ad productionem Filii concurrat.* — Ex quo obiter infero, etiam in ipso Patre paternitatem non concurrere, nostro modo intelligendi, per modum objecti motivi, seu speciei intelligibilis ad eam cognitionem, per quam producitur Verbum, etiam ut est ipsiusmet Patris cognitio. Probatur. Quia tota virtus et tota quasi species ad illam cognitionem est sola divinitas ut sic, non ergo Paternitas. Antecedens patet, quia Filius eadem omnino cognitione cognoscit Patrem, qua Pater seipsum et eodem intellectu: ergo eadem quasi specie intelligibili: Filius autem ex vi suæ divinitatis Patrem cognoscit, et idem est de Spiritu sancto. Neque enim fingi aut intelligi potest, quod Paternitas, quæ ab illis realiter distinguitur, illis deserviat per modum speciei intelligibilis. Ratio vero est, quia divinitas eminenter continet perfectiones omnium relationum, ut supra dixi, et ideo per se est sufficiens ratio cognoscendi illas. Denique quia etiam respectu Patris propria relatio seu Paternitas est veluti secundarium objectum respectu cognitionis suæ essentiae: nam ex comprehensione hujus illam etiam consequenter cognoscit. Quando autem aliquid hoc modo cognoscitur, principium cognoscendi primum objectum est sufficiens ratio cognoscendi secundarium. Atque ita in præsentia sola divinitas est sufficiens ratio comprehensionis suæ, quæ secundum rationem potest prius intelligi in hoc Deo ut præciso a personis: nam omnis perfectio essentialis in eo præintelligi potest. Et, ut supra dicebam, per illam intellectionem, ut sic, cognoscuntur relationes, quamvis ipsæ relationes nullo modo, etiam secundum rationem sint principia talis cognitionis, sed solum res cognitæ. Quocirca, cum Paternitas possit dupliciter considerari, scilicet, et ut proprietas constituens talem personam, et ut quoddam objectum cognitum: priori modo concurrat aliquo modo ut principium ad productionem Verbi, id est, tanquam conditio necessaria, quæ in tali persona supponi debet: posteriori autem modo non concurrat ut principium, sed solum ut terminus secundario cognitus.

7. *Tertium dubium.* — Tertium dubium est, an Verbum procedat ex cognitione intuitiva personarum. Cujus resolutio respectu Patris clara est: ille enim supponitur existens, et ideo non est dubium, quin respectu illius sit intuitiva cognitio. Idem non difficile intelligi potest respectu Verbi, quia actus, quo producitur, simul terminatur ad illud ut existens, tam in ratione productionis, quam in ratione cognitionis ejus, quod a fortiori etiam patebit ex dicendis. Tota ergo difficultas versatur circa personam Spiritus sancti, quia, cum Verbum producitur, nondum tertia persona intelligitur producta: ergo nec existens: ergo neque ut objectum intuitivæ cognitionis.

8. *Productio Verbi est ex visione intuitiva Spiritus Sancti.* — Atque ita censent aliqui, in eo signo cognitionem Spiritus sancti esse abstractivam. Sed mihi nullo modo probatur, quia cognitio abstractiva, aut in objecto supponit imperfectionem, aut in cognoscente: si enim res cognita talis sit, ut de se abstrahat ab actuali existentia, et possit esse tantum possibile, tunc poterit quidem abstractivè cognosci etiam a perfectissimo intelligente, quomodo Deus habet scientiam abstractivam rerum possibilem. Tunc autem supponitur imperfectio in re cognita, quæ non potest attribui personæ Spiritus sancti: nam essentialiter est actu existens, et tam necessario sicut Pater. Si autem res de se non abstrahit ab actuali existentia, sed illam necessario includit, non potest abstractivè cognosci, nisi imperfectè cognoscatur, quia plane non cognoscitur, sicut est et sicut meretur, quod Patri æterno attribui non potest. Nam in quocumque signo perfectissime et comprehensive cognoscit personam Spiritus sancti: ergo cognoscit illam sicut est: ergo cognoscit illam ut necessario existentem actu, ergo intuitive. Confirmatur a posteriori, nam cognitio intuitiva potest esse prior etiam duratione, quam existentia rei cognitæ: habet enim Deus ex æternitate cognitionem intuitivam creaturarum, quia videt illas, prout futuræ sunt, etiamsi nondum existant. Quid ergo mirum, quod possit esse prior origine. Maxime cum supra ostensum sit, prioritatem originis esse cum simultate cognitionis seu rationis. Sic ergo simul intuetur Pater et Verbum et Spiritus sanctus, quamvis in illo signo intueatur Verbum, ut productum a se, Spiritum sanctum autem ut a se et Verbo.

9. Dicunt vero aliqui: esto verum sit, Patrem intuitive cognoscere Spiritum sanctum, tamen in illo signo non cognoscere illum ut

productum, sed ut producendum, neque ut existentem, sed ut futurum. Verumtamen neque hic modus loquendi absolute placet, quia in illo objecto non est propria futuritio, sed necessaria præsentia. Dici tamen potest, a nobis pro illo signo apprehendi instar futuri, quia imperfectè cognoscimus et apprehendimus illa signa, ac si in uno signo esset cognitio, in quo nondum est existentia objecti, quod revera ita non est, quia prioritas originis non est prioritas in quo, sed a quo, et ut sæpe dixi, non excludit facultatem omnimodam in existentia et cognitione. Cum ergo Pater producit Verbum suum ex cognitione ejusdem Verbi, et Spiritus sanctus illos intuitive cognoscit, quia videt illos ut entia simpliciter necessaria, ac proinde ut existentia simul in ipsa æternitate, licet cum habitudine originis, quæ non obstat intuitivæ cognitioni.

10. Quartum ac præcipuum dubium tactum in argumentis superioris capitis erat, an sequatur, Verbum divinum esse imaginem vel sui ipsius, vel Spiritus sanctus. Sed hoc dubium supponit multa dicenda in capite septimo, et ideo postea melius tractabitur. Nunc breviter dicimus, neutrum illorum sequi, quod ibi ostendimus.

CAPUT VI.

UTRUM VERBUM DIVINUM PROCEDAT EX COGNITIONE CREATURARUM POSSIBILIIUM.

1. *Prima opinio negans.* — In hoc puncto clarior, quam in præcedenti est sententia Scoti, negantis procedere Verbum divinum ex creaturarum cognitione sive futurarum, sive possibilem. Ita docet Scotus in 1, dist. 2, quæst. 7, et sumitur ex dist. 32, quæst. 1, idem in 2, dist. 1, quæst. 1, et quodlibet, decimo quarto, § *Hic intelligendum* est. Eadem sententiam sequitur ejus schola, et ex modernis expositioribus divi Thomæ aliqui eam constanter defendunt.

2. *Primum fundamentum.* — Fundamenta afferuntur multa, omnia tamen ad hoc principium revocantur, quod in Patre prius secundum naturam est producere Filium, quam cognoscere creaturas etiam possibilem: ergo fieri non potest, ut Verbum procedat ex cognitione creaturarum, quia non procedit ex aliquo posteriori se. Antecedens probatur primo, quia respectu paternæ cognitionis creaturæ sunt secundarium objectum: cognitio autem prius natura terminatur ad primum objectum,

quam ad secundarium, ergo Pater prius natura cognoscit se, quam creaturas; ergo prius etiam natura producit Verbum, quam cognoscat creaturas. Probatur hæc ultima consequentia, quia illa cognitio sic præcise spectata est simpliciter infinita: ergo fecundissima, cum supponatur prior origine. Item illa est sufficiens beatitudo Patris, non enim fit beatus cognoscendo creaturas: ergo est etiam sufficiens, ut ex vi illius habeat consortium Verbi, et Filii eadem beatitudine.

3. *Secundum fundamentum.* — Quia vero hæc ratio quoad prioritatem naturæ videtur supponere distinctionem ex natura rei inter divina attributa, et quoad reliqua videtur posse instari in cognitione personarum, ideo augeatur aliter difficultas. Quia creaturæ non solum sunt objectum secundarium, sed etiam sunt objectum quasi accidentarium, in quo multum differunt a cognitione personarum. Declaro assumptum primo, quia cognitio creaturarum etiam possibilem, non est necessaria Deo ad consummatam perfectionem suam: nullo enim modo indiget creaturis, etiam ut objectis, ad suam perfectionem, nam hoc esset imperfectio in ipso. Secundo, quia non tanta necessitate creaturæ sunt possibilem, quanta Deus est actu, et quanta Verbum producitur, ergo sunt quasi per accidens respectu Dei, et comprehensionis, quam de se habet. Ex quo ulterius sequitur, cognitionem primarii objecti posse dici priorem natura, quam hujus secundarii, non ob distinctionem a parte rei inter cognitiones, sed ob distinctionem, et independantiam unius ab alio. Hinc enim resultat illa prioritas naturæ, quæ dicitur esse in subsistendi consequentia. Quæ in hunc modum confirmatur explicando argumentum. Nam si per impossibile, creaturæ non essent possibilem, nihilominus Pater esset, et se perfectissime cognosceret, et consequenter Verbum etiam adæquatum produceret, quia in nullo pendet a creaturis: ergo signum est Verbum nunc produci sine ulla quasi dependentia a cognitione creaturarum, quamvis concomitanter illæ cognoscantur.

4. *Secunda opinio affirmans.* — Nihilominus secunda sententia affirmat, Verbum, procedere ex sententia simplicis intelligentiæ creaturarum possibilem. Quam sine dubio tenet D. Thomas, 1 part., quæst. 34, art. 1, ad 3, ubi quoad hoc eodem modo loquitur de processione Verbi ex creaturarum cognitione, et personarum. Idem sumitur ex art. 2 et 3, et ex quæst. 4, de Veritate, art. 5. Tenet Cajeta-